

«НОВІ АРХІВИ»¹ У РЕТРОСПЕКТИВІ МІЖНАРОДНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ АМЕРИКАНСЬКИХ АРХІВІСТІВ

Висвітлено ідеї, проекти, пропозиції американських вчених, винесені ними на розгляд світової архівної спільноти у ході Міжнародних Конгресів Архівів, у галузі зберігання і надання доступу до не паперових документів, починаючи від машиночитаних до сучасних цифрових, створених комп'ютерними системами.

Ключові слова: машиночитані документи (перфокарти), електронні документи, Міжнародний Конгрес Архівів, Міжнародна Рада Архівів, Національний Архів США, архіви у США, архівні стандарти.

Освещены идеи, проекты, предложения американских ученых, вынесенные ими на рассмотрение мирового архивного сообщества в ходе Международных Конгрессов Архивов, в сфере хранения и обеспечения доступа к небумажным документам, начиная от машиночитаемых до современных цифровых, созданных компьютерными системами.

Ключевые слова: машиночитаемые документы (перфокарты), электронные документы, Международный Конгресс Архивов, Международный Совет Архивов, Национальный архив США, архивы в США, архивные стандарты.

This article deals with ideas, projects, offers of American scientists made available for discussion to the world archival community during the International Congress on Archives, in the field of storage and access to non-paper documents, from machine-readable to digital, created by computer systems

Keywords: Machine-readable records (punch cards), digital records, electronic records, International Congress on Archives, International Council on Archives, National Archives and Records Administration, archives in the USA, archival standards.

Проблема забезпечення збереженості й надання інтелектуального доступу до документів на не паперових носіях інформації постала у центрі уваги архівістів усього світу у другій половині ХХ ст. Вона тісно пов'язана із впровадженням автоматизації, комп'ютеризації й інформаційних технологій, як у роботу установ-джерел комплектування архівів, так і самих архівів. Протягом півстоліття машини оновили і зовнішній вигляд архіву, і його внутрішній зміст: від зберігання традиційних паперових матеріалів архів перейшов до аудіовізуальних і машиночитаних, а потім до електронних документів, і врешті решт на початку ХХІ ст.

сам став інформаційною системою, в якій комп'ютери і комп'ютерні програми «управляють» процесом роботи. Безумовно, піонерами як у галузі зберігання не паперових документів, так і у впровадженні інформаційно-комп'ютерних технологій в процес архівної роботи були архівісти Сполучених Штатів Америки. За півстоліття іноземні дослідники (йдеться про неамериканських дослідників), у тому числі й українські, доволі часто звертались до досвіду США [1]. Проте, жоден з них ще не спробував говорити про те, як самі американці намагались представити свій досвід у даній сфері, які питання вони порушували, які

проблеми пропонували розв'язати світовій архівній спільноті. Отже, саме таке завдання ставить перед собою автор статті й буде намагатись виконати його, розглядаючи ініціативи американських вчених-архівістів, висунуті ними на міжнародних архівних конгресах і конференціях. Оскільки саме на таких міжнародних заходах архівісти США активно пропагували свій досвід роботи колегам з інших країн.

Вперше комп'ютерна проблематика американцями порушувалась у ході роботи VII Міжнародного Конгресу Архівів (Москва, СРСР, 22-25 серпня 1972 р., учасниками Конгресу були більше тисячі представників від 95 країн) [2]. 5-й Архівіст США Джеймс Б. Родс (James B. Rhoads) був основним доповідачем на пленарному засіданні «Нові архівні техніки». Його доповідь охоплювала фактично усі напрями інновацій архівної роботи: 1) застосування комп'ютерів як інструмента для адміністративного контролю архівних операцій; 2) процедури управління документацією, механізми, спеціально створені інституції (центри документації) для забезпечення збереженості, контролю строків зберігання, виділення до знищення документів державних департаментів та установ; 3) використання прогресивних методів експертизи цінності в установах державного і приватного секторів; 4) створення «архівів даних» для зберігання машиночитаних документів; 5) методи ремонту і реставрації архівних документів; 6) впровадження комп'ютерних технологій у створення довідкового апарату архівів; 7) розвиток мікроформ та методів репрографії для забезпечення доступу дослідників до архівів та зниження вартості видання збірників архівних документів [3, с. 495].

Ідеї про використання комп'ютерних технологій, висунуті у ході Московського Конгресу, пройшли апробацію на базі Національного архіву США. У своїй промові «The Historian and the New Technology» (Історик і нова технологія), проголошеній на щорічній зустрічі Товариства американських архівістів та Організації американських істориків (Філадельфія, 17 квітня 1969 р.) Дж. Б. Родс на теренах власної країни вперше

заговорив про впровадження комп'ютерів і створення банків даних в архівах. Він знайшов їм три ареали застосування: 1) створення автоматизованих описів і топографічних покажчиків для полегшення пошуку документів в архівосховищах; 2) переведення довідкового апарату архівів у єдину комп'ютерну систему для прискорення пошуку необхідної інформації і удоступнення архівів для наукових досліджень та виконання запитів громадян і установ. Дж. Б. Родс пропонував вивчати інформаційні потреби дослідників і користувачів, аналізуючи накопичені за декілька років у комп'ютерах запити і відповіді. Результат такого вивчення міг би продемонструвати, як повноту джерельної бази архівів, так і достатність знань істориків про природу архівних документів, з якими вони працюють; 3) використання комп'ютерів могло, на думку Дж. Б. Родса, сприяти усвідомленню методології, застосовуваної істориками у своїх дослідженнях. Архівіст описує свої документи структурно, історик здійснює дослідження концептуально. Протягом усієї архівної історії, архівісти намагались задовольнити потреби істориків, створюючи тематичні, географічні та іншого типу путівники і довідники, але іноді працюючи роками, аналізуючи описи, списки, синтезуючи інформацію, архівіст не міг створити довідник, який увібрав би у себе увесь універсум концептуального різноманіття історичних досліджень. Отже, Дж. Б. Родс вбачав саме у комп'ютерних банках даних той універсальний тип архівного довідника, який міг би увібрати усю наявну інформацію про документи [4, с. 211-212].

На Московському Конгресі (1972 р.) у дискусіях із Дж. Б. Родсом погодились архівісти з інших країн. Вони визнали, що комп'ютери у майбутньому будуть відігравати ключову роль, як в управлінні архівними інституціями, так і у виконанні усіх традиційних видів архівної роботи. Для цього архівістам знадобляться знання комп'ютерних технологій: резолюції передбачали проведення семінарів для поповнення знань архівістів у галузі автоматизації архівних процесів (перший в історії архівів

семінар з питань застосування ЕОМ в архівах проведено ЮНЕСКО і Міжнародною Радою Архівів (МРА) 1973 р.), укладання міжнародного архівного словника вживаних комп'ютерних термінів (рішення про термінологічний словник прийнято на засіданні робочої групи експертів по застосуванню ЕОМ в архівах (Сполето, Італія, 1972 р.) і затверджене резолюцією Московського Конгресу). Делегати схвалили цінність машиночитаних документів як частини документального історичного надбання кожної нації (одна з резолюцій Конгресу визнала створення «архівів даних» першочерговим завданням архівістів), важливість застосування нових технологій у реставрації, репродукції і зберіганні архівних матеріалів [3, с. 496-497; 5, с. 12-13].

VIII Міжнародний Конгрес архівістів на тему «Революція в сучасній архівній справі» відбувся у Вашингтоні (27 вересня – 1 жовтня 1976 р., 1 400 архівістів з 86 країн) [6]. Теми чотирьох пленарних сесій були присвячені управлінню документацією і експертизі цінності, технологічним нововведенням в архівах, обслуговуванню дослідників у читальних залах. На першому пленарному засіданні з доповіддю «Управління документацією як сучасна архівна функція» виступив американський архівіст А. Рікс (Artel Ricks). Метою його виступу була популяризація служби документації, утвореної у Сполучених Штатах після прийняття Закону про федеральні документи «The Federal Records Act» (1950 р.) На 1976 р. у США уже сформувалась і з успіхом зарекомендувала себе система федеральних центрів документації, створена для тимчасового зберігання документів, що вийшли з активного обігу в федеральних установах, їх експертизи цінності, контролю за термінами зберігання, знищення або передачі до архіву [7]. Ефективність вирішення проблеми тимчасового зберігання документів у центрах документації визначена економією видатків, направлених на ці цілі, здійсненням науково обґрунтованої експертизи цінності документів, яка за таких умов розпочинається ще у діловодстві, економним використанням простору сховищ. Архівіст США здійснював

функцію контролю за програмами управління документацією в органах федерального уряду. В структурі Національного архіву та Служби документації США було створено два управління, перше з яких опікувалось програмами управління документацією, друге – керувало федеральними центрами документації (Office of Regional Records Services) [8]. А. Рікс підкреслив, що Національний архів США здійснив обстеження процесів роботи з документами у понад тисячі установ. Обстеження враховували увесь «життєвий цикл» документу від створення до знищення або передачі до архіву. Першочергова увага приділялась запобіганню утворенню мало-ефективних документів (зайвим звітам, питальникам, листам тощо) [8, с. 16-17]. У результаті подібних досліджень у США дійшли необхідності видання Закону про зменшення обсягів роботи з документами «Paperwork Reduction Act» (1980 р.), який передбачав зменшення документування окремих процесів в установах, максимальне підвищення корисності інформації, що збиралася і узагальнювалася федеральними органами влади, реалізацію єдиної інформаційної політики у федеральних відомствах, використання комп'ютерної техніки для автоматизованої обробки і передачі даних, забезпечення збирання, зберігання, використання і розповсюдження секретної інформації тощо [9]. На міжнародному рівні досвід США вплинув на заснування та розвиток спільної програми ЮНЕСКО та МРА «RAMP» (Records and Archives Management Program – Програма управління документами і архівами) [10, с. 57]. У ході роботи Конгресу делегати могли безпосередньо ознайомитись із роботою Національного центру документації у Вашингтоні² (Washington National Records Center) [6, с. 20]. Досвід функціонування центрів документації у свій час зацікавив і радянських архівістів: Т. С. Кабочкіна на початку 1990-х років пропонувала впровадити досвід американських колег у практику роботи архівних органів Російської Федерації [11]. VIII Міжнародний Конгрес прийняв ряд важливих резолюцій,

одна з яких стосувалась розширення контролю архівів за службами діловодства установ, створенню системи проміжних сховищ, експертизи цінності документів, у тому числі тих, що читаються за допомогою машин [8, с. 23-24].

На IX Міжнародному Конгресі Архівістів, що проходив у ювілейний для Міжнародної Ради Архівів рік (30 років від утворення і проведення Першого Конгресу) у Лондоні, Велика Британія, 15-19 вересня 1980 р., американські архівісти продовжили тему забезпечення збереженості документів, що читаються машинами. Вперше прозвучав термін «цифрові документи» – в Україні його було наведено у статті начальника Головного архівного управління УРСР О. Г. Мітюкова [12, с. 6]. У доповіді Чарльза Доллара (США) «Кількісна історія і архіви» йшлося про розвиток нового методу історичних досліджень – статистичного аналізу історичних подій і використання цифрових документів зі статистики політичного і громадського життя. Вчений акцентував увагу делегатів на проблемах забезпечення збереженості документів, що читаються ЕОМ (перфокарт і магнітних дисків)³, встановленні критеріїв та експертизі цінності для їх відбору на зберігання, впровадження комп'ютерних технологій у роботу архівів зі створення довідкового апарату. У Сполучених Штатах тема забезпечення збереженості перфокарт активно обговорювалась архівістами і до Лондонського Конгресу і після нього, у тому числі було опубліковано декілька праць Чарльзом Долларом, Маргарет О'Нейл, Мейером Фішбейном та іншими вченими [13]. Актуальною ця тема була й для розвинутих країн Європи. Ч. Доллар зазначив, що при експертизі цінності документів, які читаються ЕОМ, повинні застосовуватись ті самі критерії, що й до документів на інших носіях інформації: юридичної, доказової та інформаційної цінності (the legal, evidential, and informational value of records). Слід враховувати, що комп'ютерні записи поділяються на первинні дані «processing files», які не мають фіксації на встановлену дату і багаторазово оновлюються (до 60%), та «master files» (з фіксованою у часі

інформацією, саме вони підлягають прийому на зберігання). Підкреслювалась важливість перевірки надійності і достовірності інформації (the reliability and validity of the data) для уникнення можливих правопорушень, документаційного супроводження прийому комп'ютерних файлів, перевірки їх фізичного стану (відповідність типу файлу наявним комп'ютерним драйверам, прочитуваність запису, якість магнітного сигналу), можливість подальшого аналізу даних дослідниками із використанням комп'ютерів, компактність запису файлів на одній одиниці носія інформації для подальшої систематизації і розміщення у сховищі. Оскільки комп'ютерні файли можуть читатись тільки тим програмним забезпеченням, у якому вони створені, враховувалась необхідність постійного оновлення програмного забезпечення та комп'ютерної техніки в архівах. Ч. Доллар запропонував алгоритм експертизи цінності документів, що читаються машинами [14, с. 426-427].

На X Міжнародному Конгресі архівістів (17-21 вересня 1985 р., Бонн, Федеративна Республіка Німеччина) доповідь «Автоматизація науково-довідкового апарату архівів» була проголошена Дж. О'Нейлом, в якій вчений розглядав автоматизацію як головний чинник встановлення фізичного і інтелектуального контролю над документами на кожному етапі їх архівного опрацювання. На цьому ж Конгресі дружні стосунки між американськими і радянськими архівістами, делегацію яких очолював начальник Головного архівного управління СРСР Ф.М. Ваганов, вступили у нову фазу. Це дало можливість трохи більше ніж через рік (19 лютого 1987 р., Вашингтон) підписати Угоду про співробітництво між Головним архівним управлінням при Раді Міністрів СРСР та Американською Радою пізнавальних товариств і Протокол спільної радянсько-американської комісії по архівному співробітництву на 1987-1988 рр., а згодом (15-18 травня 1990 р.) провести у Москві радянсько-американський симпозиум з питань обліку документів, складанню науково-довідкового апарату до них в умовах впровадження автоматизованих технологій та комп'ютеризації архівів [15, с. 91-92; 16, с. 104-105; 17, с. 51].

На XI Міжнародному Конгресі архівів (22-26 серпня 1988 р., Париж, Франція, 122 країни-учасниці), присвяченому темі «нових архівів», американські архівісти були представлені практично у всіх комітетах і комісіях Міжнародної Ради Архівів, виступали на всіх сесіях. Меган Сніффін-Марінофф (Megan Sniffin-Marinoff) з коледжу Сіммонс виступила на Міжнародному колоквиумі з проблем архівної освіти, Енн Ван Кемп (Anne Van Camp) з Гуверівського інституту працювала у складі Комітету бізнес-архівів, Мейджін Деніелс (Maugene Daniels) та Сара Стоун (Sara Stone) з Національної галереї мистецтв були офіційними представниками США у робочій групі з архітектурних документів. С. Стоун представила доповідь про створення міжнародної бази даних архітектурних креслень. Хелен Семюелс (Helen Samuels), директор Інституту архівів і спеціальних колекцій Массачусетського технологічного інституту, на першій зустрічі робочої групи архівів науки і технологій представила звіт, узагальнений нею на підставі анкетування 25 респондентів із різних країн із питань збереження документів сфери науки і технологій. Відповіді продемонстрували проблеми відсутності законодавчого регулювання у сфері комплектування державних архівів даним видом документів, занадто значного відтермінування строку їх передачі до архівів (від 20 до 60 років у різних країнах), проблеми експертизи цінності та відбору на зберігання, автоматизації архівних установ цього типу та інші. Група запропонувала МРА шукати відповіді на питання у співробітництві з Міжнародною Радою Наукових Союзів, Міжнародною Федерацією Бібліотечних Асоціацій (IFLA), Комітетом по даних для науки і техніки (CODATA), національними академіями наук, міжнародними міждисциплінарними організаціями. Джеймс Фоджерті (James Fogerty) з Історичного товариства штату Міннесота був членом Комітету аудіовізуальних архівів, до інтересів якого входило широке коло питань від експертизи цінності нових телевізійних фільмів, забезпечення збереженості фотографій в умовах тропіків та до раціоналізації різниці між усною історією і усною традицією, так

важливих для країн Третього Світу. У контексті цього ж напряму Кетлін Жаклін (Kathleen Jacklin), архівіст із Корнелівського університету, взяла участь у семінарі, організованому французькими колегами на базі військового архіву аудіовізуальних документів «Fort-d'Ivry-sur-Seine», з питань створення пошукових баз даних фотографій [18, с. 238-245]. Та мабуть, найбільше значення мала промова на пленарному засіданні помічника Архівіста США Труді Хаскемп Петерсон (Trudy Huskamp Peterson) «Машиночитані документи, як архіви», в якій доповідач зупинилась на особливостях експертизи цінності документів, що читаються машинами, потенційній втраті інформації у результаті використання стрічок, касет, відео- та оптичних дисків та через швидке старіння комп'ютерного обладнання, проблемі створення науково-довідкового апарату до цих видів документів. Петерсон зазначила, що на електронні носії можна переводити й документи, створені на традиційних носіях інформації. Вона дійшла висновку, що поява документів, створених у результаті використання комп'ютерних технологій, призведе до змін у практиці роботи, оновлення архівної теорії, хоча відбуватись усе це буде на підставі основних архівних принципів, успадкованих від традиційних архівів [19, с. 7]. XI Конгрес мав непересічне значення у вирішенні проблем зберігання і використання нових форм фіксації інформації, визначив пріоритети архівів у роботі з цим видом документів.

XII Міжнародний Конгрес Архівів проходив 6-11 вересня 1992 р. у Монреалі, Канада. Хоча в цілому Конгрес був присвячений трансформації професії архівіста в епоху інформації [20], значна частина його засідань фокусувалась на архівних стандартах. Основна доповідь із цього питання була проголошена відомим американським вченим Річардом Дж. Коксом (Richard J. Cox), в якій доповідач підкреслив значення професійних стандартів, особливо у галузі архівного описування [21, с. 425]. Питання створення стандартів з архівного описування вперше було поставлене на засіданні експертів МРА 4-7 жовтня 1988 р. в Оттаві, Канада. Одна з

резолуцій цього засідання доручала МРА створити у своєму складі робочу групу архівістів, добре обізнаних із теорією і практикою архівного описування, для розвитку стандартів архівного описування, як у традиційних, так і в автоматизованих системах. Робоча група та Комісія з розвитку стандартів архівного описування (Ad Hoc Commission on Descriptive Standards) засновані на засіданні у Вроцлаві, Польща, 1990 р., координатором проекту став Хьюго Л.Ф. Стібб (Hugo Leendert Philip Stibbe) з Національного архіву Канади. На спільному засіданні ЮНЕСКО та Виконавчого комітету МРА (1989 р., Париж, Франція) був затверджений перспективний план для розвитку стандартів архівного описування. «Принципи архівного описування» розглядались у жовтні 1990 р. (Кобленц (Hohr-Grenzhausen, Koblenz), Німеччина), січні (Мадрид, Іспанія) та лютому (Оттава, Канада) 1992 р. [22] і були затверджені на Монреальському Конгресі [23, с. 12-16]. Вони окреслювали цілі архівного описування, терміни, одиниці описування, організацію і структуру описування, елементи дескриптивної інформації, подавали схему пошуку, підкреслювали значення базових архівних принципів «походження» та «поваги до фонду» у архівному описуванні. Базуючись на зазначених «Принципах архівного описування» Комісія представила Конгресу перший варіант міжнародного стандарту архівного описування «ISAD(G): General International Standard Archival Description» [24]. Остаточний варіант ISAD(G) був затверджений у Стокгольмі (1993 р.) У своїй основі ISAD узагальнював принципи і практики, загальноприйняті на теренах Північної Америки. Можливо тому, ISAD(G) був з успіхом застосований, насамперед, архівістами Центральної і Латинської Америки, в основу національних стандартів його поклали й скандинавські архівісти [25, с. 11-12], в інших країнах стандарт не набув значного поширення. Між тим, МРА у Стратегічному плані на 2000-2010 рр., затвердженому на XIV Міжнародному Конгресі Архівів, визначила необхідність подальшого розвитку архівних стандартів, у тому числі й з архівного описування [25, с. 14]. На

XV Міжнародному Конгресі Архівів Стратегічний курс був переглянутий з врахуванням 2008-2018 рр., одним із важливих напрямків він визначав: розробку і просування кращих практик і стандартів у основних галузях професійної діяльності (захист, управління документами, оцінка, забезпечення збереженості, готовність до катастроф, архівне описування, доступ, розповсюдження і освіта) [26]. В Україні на важливість впровадження міжнародних стандартів вказували провідні українські вчені Г. В. Папакін, Л. А. Дубровіна, К. Т. Селіверстова [27].

Кінець 1980-х – початок 1990-х рр. у Північній Америці характеризується палкими дискусіями з питань стандартизації архівного описування. З цього питання на сторінках журналів «American Archivist» (США) та «Archivaria» (Канада) висловлювали свої думки американські та канадські вчені [28]. Один із видатних архівних мислителів ХХ століття Девід Бірман (David Bearman) відзначив значний внесок американських архівістів у розвиток стандартів архівного описування [29]. Цієї ж думки дотримувався й Г. В. Папакін, який відзначив, що *«американці стали незаперечними піонерами..., оскільки у США втручання комп'ютера в архівне життя датується початком 1970-х років, коли старій дискусії щодо архівного описування було надано нового змісту»* [25, с. 4]. Д. Бірман писав, що архівісти США, відштовхнувшись від методик Брукса і Шелленберга, багато років експериментували, більше покладаючись на доцільність рішень та практичні потреби, ніж на загальноприйняті у світі принципи [29, с. 35-36]. Першим американським стандартом описування був «MARC», застосовуваний для контролю колекцій манускриптів Бібліотеки Конгресу США з 1965-1966 рр., наступну його версію «MARC-AMC» або «ARPM», Стівен Хенсен із Бібліотеки Конгресу на початку 1980-х рр. намагався пристосувати для каталогізації архівів та документів особового походження, проте «MARC» не відповідав, ні вимогам архівістів і їх колекціям, ні потребам користувачів, бо міг описувати архівні документи лише на рівні фонду, не звертаючись до опису серій і справ. Майкл

Кук, порівнюючи американський «MARC» та британський «MAD» стандарти з архівного описування, указував, що «MARC» базувався на бібліотечних принципах, тому «MAD», особливостями якого був структурований підхід до описування, багаторівневність, концепції «мікро» та «макро»-описань, містив 82 елементи описування та охоплював практично усі види архівних документів, був більш підходящим для його адаптації під час розробки міжнародних стандартів архівного описування [30, с. 53-54]. Американські архівісти й самі розуміли недосконалість свого стандарту: на 1991-1992 рр. різні версії «MARC» використовували трохи більше 50% з 200 наукових архівів США, за кордоном цей стандарт з успіхом впровадили лише архівісти Швеції [25, с. 5]. Із 1984 р. американські архівісти розробляли свої національні бази даних, застосовуючи бібліографічні підходи міжнародних організацій «Дослідження інформаційної мережі бібліотек» (Research Libraries Information Network (RLIN)), «Центр онлайнної комп'ютерної бібліотеки» (Online Computer Library Center (OCLC)), автоматизованої бібліотечної системи університету Торонто «UTLAS» та інших. 1989 р. у складі Товариства американських архівістів, яке фокусувалось на розробці архівних стандартів ще з 1950-х рр., була створена Робоча група по стандартах архівного описування (Working Group on Standards for Archival Description (WGSAD)) [31], яка проаналізувала коло архівних стандартів і обрала з більше ніж 550 стандартів 86, які дійсно були впроваджені в роботу архівних установ і ще 157, які могли б бути корисними для архівів і архівістів [32]. 1990 р. у складі Товариства американських архівістів був створений Комітет по стандартах, до кола обов'язків якого входить контроль і координація процесу розвитку і перегляду стандартів, що стосуються архівної практики і архівної професії. 1994 р. усі діючі стандарти США були узагальнені Робочою групою у виданні «Standards for Archival Description: A Handbook» (1994 р.). У подальшому американські архівісти розробили і впровадили в практику роботи стандарт архівного описування «Describing

Archives: A Content Standard, DACS» (розроблений для впровадження в архівних установах США на базі другого видання Міжнародного стандарту архівного описування ISAD(G) (MPA, 1999), розрахований на описування в архівах, що зберігають документи офіційного та особового походження, колекції манускриптів та інші типи матеріалів) та стандарт кодованого архівного описування «Encoded Archival Description, EAD» (ініційований бібліотекою Каліфорнійського університету (Берклі, штат Каліфорнія, 1993) для розвитку кодованих стандартів для машиночитаних пошукових довідників таких як описи, реєстри, індекси тощо (EAD описує набір і тип даних, які потім використовуються для створення архівних інформаційно-пошукових систем), удосконалений 2002 р. у вигляді EAD DTD (Document Type Definition) з використанням XML) [33]. Деякі фахівці вважали американський стандарт «EAD» конкурентом «ISAD(G)». Проте «ISAD(G)» спрямований на розкриття змісту архівних документів та орієнтований на представлення інформації про них у великих базах даних. В «EAD» аналізу піддається текстуальна структура пошукових засобів. Тому він не міг би бути конкурентом «ISAD(G)» через свої специфічні цілі та завдання. Швидше за все праві ті вчені (Н. Брюбах, А. Менне-Харитц), які висловились за поєднання обох стандартів для створення інструменту *«взаємопов'язаного і всеохоплюючого висвітлення змісту документів відповідно до їх контексту і структури»*, так як обидва вони спрямовані на обмін дескриптивною інформацією поза архівними інституціями своїх країн [25, с. 14-15].

Співробітництво американських і канадських архівістів у галузі стандартизації архівного описування знайшло своє продовження у ході XVII щорічної конференції Асоціації канадських архівістів, у яку фактично переріс XII Міжнародний Конгрес Архівів (Конгрес закінчив свою роботу 11 вересня, конференція тривала 12-15 вересня 1992 р., Монреаль, Канада) [34]. Згодом Комісією з розвитку стандартів архівного описування був представлений Міжнародний стандарт описування архівних

документів корпоративних організацій, особового та родинного походження «ISAAR(CPF) : Interntional Standard Archival Authority Record for Corporate Bodies, Persons and Families», остаточну версію якого затвердила Міжнародна Рада Архівів на засіданні 15-20 листопада 1995 р. у Парижі.

Тема розвитку стандартів архівного описування знайшла своє місце й під час роботи Тринадцятого Конгресу архівістів (2-7 вересня 1996, Пекін, КНР) [35]. Комісія з розвитку стандартів архівного описування Міжнародної Ради Архівів була перетворена на постійно діючий Комітет, якому було доручено перегляд версії «ISAD(G)» (1994 р.) Важливість стандартизації підкреслив у своїй доповіді «Віртуальні архіви» Девід Бірман. Вчений зазначив, що усі документи майбутнього будуть створюватись в електронному середовищі, тому неважливим буде фізичне знаходження репозиторію документів та його приналежність певній інституції, пріоритетності набуде доступність цих документів та здійснення архівного контролю за ними. «Віртуальний архів» майбутнього буде підтримуватись не традиційними методами архівної практики, а через контроль інформації про документи, дотримання строків їх зберігання, розпорядження ними (залишення для постійного зберігання чи виділення до знищення) і шляхів доступу до них. Саме у цьому контексті Бірман вказав на необхідність розробки і *«впровадження стандартів і методів сьогодні»*, тому що *«за відсутності таких стандартів витрати на міграцію документів через генерації програмного і апаратного забезпечення перевищать сьогоднішні затрати на управління паперовими архівами, але з адаптацією відповідних стандартів гранична вартість поточного управління архівними документами буде мінімальною»*. Вчений зупинився на двох важливих умовах, виконання яких надало б у майбутньому гарантії доказової цінності документу та забезпечило б довготривале зберігання документів без постійної повторної міграції їх інтелектуального змісту. Документ, який не задовольняє вимогам «цілісності», «надійності», «автентичності», не може у

подальшому використовуватись як доказ, тому важливе значення мають стандарти, що охоплюють увесь життєвий цикл документу від створення до архівування. Школою бібліотечних і інформаційних наук університету Пітсбурга був реалізований проект по виокремленню властивостей, які мають належати документу для набуття ним доказовості. Фактично був визначений набір метаданих, що включали час, місце і функцію, виконуючи яку установа/особа створила документ, тощо. Метадані повинні безвідривно супроводжувати документ як «конверт» по будь-яких генераціях програмного чи апаратного забезпечення (метод інкапсуляції – «encapsulation»). Вони мають гарантувати відкриття документу в будь-якому новому середовищі і доводити його доказовість. Тому важливою є «еталонна модель» стандарту, яка буде служити орієнтиром для розробників стандартів для програмного і апаратного забезпечення. Вчений поділив елементи метаданих на шість шарів (кластерів, побудованих ієрархічно і взаємозалежно), які містять інформацію про 1) реєстрацію документу, 2) умови доступу і використання, таємність або конфіденційність, 3) структуру метаданих, 4) контекст, 5) зміст, 6) історію використання (інформацію про внесення змін до документу, його знищення (коли, ким і за яких умов) тощо). Зміст метаданих повинен задовольняти умовам доказовості, а запропонована вченим «еталонна модель», на його думку, могла б бути використаною не тільки під час перенесення документу з однієї генерації електронної системи до іншої, а й при електронному документообігу між різними установами [36].

Вирішення проблем стандартизації для забезпечення збереженості електронних документів стало ключовим у проекті «InterPARES». Ідея проекту належала доктору Лючіані Дюранті (Luciana Duranti, італійському, американському, канадському вченому), Президенту Товариства американських архівістів у 1998-1999 рр., професору архівних наук Школи бібліотечних, архівних та інформаційних студій, директору Центру Міжнародних досліджень сучасних документів

і архівів (Centre for International Study of Contemporary Records and Archives (CISCRA), заснований 1999 р.) Університету Британської Колумбії (University of British Columbia (UBC), Ванкувер, Канада). Безпосередню участь у проєкті брали такі американські вчені: Енн Джилліленд-Світленд (Anne Gilliland-Swetland), Майкл Клуен (Michele Cloonan), Шерон Фарб (Sharon Farb) з Каліфорнійського університету, Лос Анджелес; Філіп Еппард (Phillip Errard) з університету штату Нью-Йорк в Олбані; Кеннет Тібодо (Kenneth Thibodeau) та Джейсон Бейрон (Jason Baron) з Національного архіву та Адміністрації документації США, П. К. Херіхерен (P.C. Hariharan) з університету Джона Хопкінса; Сью-Шін Чен (Su-Shing Chen) з університету штату Флорида; Леон Стоут (Leon Stout) з університету штату Пенсільванія, Фіннітт Ігон (Fynnette Eaton) та Девід Бірман (David Bearman) з Смітсонівського інституту, Біл Андевуд (Bill Underwood) з Технологічного науково-дослідного інституту Джорджії, Річард Пірс-Мозес (Richard Pearce-Moses) з Бібліотеки і архіву штату Арізона та інші.

Проєкт InterPARES виник на основі попереднього проєкту (UBC Project), здійсненого Школою бібліотечних, архівних та інформаційних студій та Міністерством оборони США протягом 1994-1997 рр. UBC Project спрямовувався на визначення вимог до створення, управління і зберігання активних електронних документів та програмного забезпечення управління документацією. Особливу увагу було приділено стандартам для створення надійних електронних документів і підтримання їх автентичності під час активного та напів-активного використання у діяльності установи. Одним із продуктів цього проєкту був «Стандарт критеріїв створення програмного забезпечення для управління електронними документами» (Design Criteria Standards for Electronic Records Management Software Applications) DoD 5015.2-STD [38] (уведений 1997 р., зі змінами 2002 р.).

Проєкт InterPARES (International Research on Permanent Authentic Records in Electronic Systems – Міжнародні дослідження автентич-

них документів постійного зберігання в електронних системах) реалізовувався протягом 1999-2012 рр. за участю інтернаціональної команди вчених з 27 країн: Австралії, Аргентини, Бельгії, Бразилії, Великобританії, Гонконгу, Італії, Ірландії, Канади, Каталонії (Іспанія), Китаю, Куби, Колумбії, Кореї, Малайзії, Мексики, Нідерландів, Норвегії, Сполучених Штатів, Сінгапуру, Перу, Португалії, Південної Африки, Туреччини, Франції, Швеції, Японії. Проєкт був направлений на вирішення проблем експертизи цінності й зберігання електронних документів, яким загрожує швидке старіння комп'ютерного та програмного забезпечення, ламкість матеріальної основи, доступність легкого спотворення або знищення записаної інформації. Загальною метою проєкту був розвиток політики, стратегії, стандартів і планів дій для постійного та довготермінового зберігання неактивних електронних документів та забезпечення довіри користувачів до їх автентичності.

Реалізація проєкту InterPARES включала три фази: InterPARES 1 (1999-2001 рр.) фокусувався на проблемі автентичності електронних документів, створених і підтримуваних у БД і системах управління документацією. «Автентичність» визначалася як якість, цінність [документу] для прийому [на зберігання]. Термін «автентичний» означає вартий прийому або такий, що набув віри, підтвердженої фактами, і є синонімом слів і фраз «справжній», «не підроблений», «не імітований», «не фальсифікований», «той, що походить від джерела». Автентичний документ також повинен набути якостей «bona fide», тобто бути утвореним з доброю вірою, цілком щиро і без умислу, він повинен пройти усі передбачені процедури і свідчити про те, що він вільний від корупційного втручання або підробки. З урахуванням сказаного, ідентифікація (автентифікація) електронного документу передбачає декларацію (підтвердження) автентичності на будь-якому моменті у часі особою, що має відповідні повноваження для такої авторитетної заяви. Така заява може набувати форми слова або символу, що уводиться у документ для визнання автентичності.

Одним із видів технології автентифікації є електронний цифровий підпис. З кожного напрямку роботи робочі групи підготували окремі звіти, у т.ч. вимоги до оцінювання та підтримання довіри до електронних документів, експертизи цінності електронних документів; робочі моделі процесу відбору документів на зберігання, робочі моделі процесу зберігання електронних документів; процедури зберігання електронних документів. Протестовані моделі, розвинуті проектом, а усі звіти узагальнені у «The Long-Term Preservation of Authentic Electronic Records: Findings of the InterPARES Project» (Довготермінове зберігання автентичних електронних документів: знахідки проекту InterPARES) [39].

InterPARES 2 (2002-2006 pp.) був націлений на розвиток теоретичного розуміння документів, генерованих у інтерактивних і динамічних системах, процесів їх створення, теперішнього і потенційного використання у державному, науковому та мистецькому секторах, і з урахуванням цього розуміння на формулювання методології для: 1) гарантування, що документи, створені з використанням зазначених систем, мають відповідний ступінь довіри під час використання їх утворювачами, як до контенту (надійність і точність), так і як до документів (автентичність); 2) відбору документів, які потребують подальшого зберігання з юридичних, адміністративних, соціальних і культурних причин, після зникнення потреб у їх утворювачів до подальшого використання цих документів; 3) довготермінового зберігання документів в автентичній формі; 4) аналізу і оцінки перспективних технологій для впровадження розробленої методології шляхом, що відповідає культурній багатоманітності і плюралізму. InterPARES 2 цілком спирався на результати, отримані у ході реалізації InterPARES 1. Підготовлені за результатами InterPARES 2 продукти у тому числі включають: концепцію документу в інтерактивному, динамічному середовищі; принципи для розвитку політики, стратегії і стандартів для довготермінового зберігання електронних документів; рекомендації (для індивідуальних осіб) для створення і

забезпечення збереженості цифрового матеріалу (у тому числі захисту від несанкціонованого втручання, корупції, старіння); інструкцію для розробки стратегії зберігання електронних документів в установі (у тому числі експертизи цінності, визначення підходящої інфраструктури, кола відповідальних працівників, сховища та створення відповідних умов для зберігання, встановлення систем охорони та планування заходів із попередження втрати документів під час природних та техногенних катастроф), а також базові вимоги щодо презумпції автентичності електронних документів та підтримання автентичності під час створення копій [40].

InterPARES 3 (2007-2012 pp.) мав на меті впровадження результатів двох перших фаз проекту InterPARES (у тому числі теорії зберігання автентичних документів у цифрових системах) для організації зберігання електронних документів в архівних підрозділах установ, невеликих та середніх за обсягами архівах, а також архівних установах з обмеженими ресурсами. Фінальні звіти команд дослідників із кожної країни розміщено на офіційному веб-сайті «InterPARES 3». Крім аналізу законодавчо-нормативних актів, що регулюють галузь електронних документів на місцевому та регіональному рівнях, напрацювання відповідних рекомендацій щодо їх удосконалення, були розроблені освітні модулі для навчання архівістів та спеціалістів інших галузей практикам управління, зберігання і використання електронних документів, службові програми для міграції змісту електронних документів тощо [41]. Таким чином, проект InterPARES мав не тільки значний вплив на розвиток стандартизації у галузі електронних документів, він ще й об'єднав навколо американських та канадських вчених, які виступили його ініціаторами, представників усіх континентів, що дало нове дихання міжнародному співробітництву по збереженню історичного документованого надбання людства.

На XIV Міжнародному Конгресі Архівів (21-26 вересня 2000 р., Севілья, Іспанія) Л. Дюранті у промові «Вплив технологічних змін на архівну теорію» [42] доповіла міжнародній архівній спільноті про

результати проектів «UBC Project» та «InterPARES 1», направлених на забезпечення «автентичності» та «надійності» електронних документів. Вчена зазначила, що поява електронних документів не змінює архівну теорію в цілому, цей концепт вона довела, демонструючи як давня наука дипломатика може бути застосована до електронних документів [48]. Електронні документи, на думку Л. Дюранті є лише новим витком розвитку, ще однією складовою архівної теорії.

Кеннет Тібодо у промові «Зберігання і міграція електронних документів: сучасний стан» [43] наголосив на більшій небезпеці для електронних документів від міграції, ніж від старіння апаратного та програмного забезпечення. Вчений назвав колег, які займалися проблемою забезпечення збереженості електронних документів: Національний архів Франції (CONSTANCE), Національний архів Канади (ERICSON), Національний архів США (AERIC), архіви Швеції і Великобританії, Британський інститут стандартів, Королівська бібліотека Нідерландів та інші. В цілому вони розділились на два табори: одні вважали, що законсервувавши в архівах технологічний прогрес, вони зможуть забезпечити автентичність і надійність електронних документів; інші, навпаки, занадто покладалися на технологічні зміни, проте поки ці зміни відбуваються у швидкій прогресії, автентичність і надійність документів може постраждати. Тібодо зазначив, що інтернаціональна команда вчених у ході проекту «InterPARES 1» дійшла висновку про неможливість збереження електронних документів (на відміну від паперових, назавжди «прив'язаних» до свого носія) і поставила за мету підтримання їх відтворення у такому стані, щоб під час кожної міграції вони демонстрували цілісність і автентичність.

Паралельно до проекту «InterPARES 1» Національний архів США спонсорував дослідження архітектури управління інформацією, пов'язані із уведенням стандарту ISO для Відкритих Архівних Інформаційних Систем (OAIS). У ході дослідження встановлено, що архівна інформаційна

система має бути побудована таким шляхом, щоб бути готовою до заміни будь-якого компоненту програмного чи апаратного забезпечення з мінімальними втратами. Проект спирався на аксіоми принципу «походження», ієрархічність структури архівних фондів та поняття електронного документу, встановлене Міжнародною Радою Архівів у «Guide on electronic records». Враховувалось, що документ залишається таким якщо зберігає свою форму. Тому, до важливих для зберігання змісту (content), структури (structure) і контексту (context) документу, проект долучив форму (appearance of the record) і гіперпосилання (hyperlinks, для визначення відношення документів до інших документів у архівному фонді). Метод інкапсуляції із використанням метаданих дозволяє трансформувати документ у будь-який формат, залежний від нової технології. Він міг би бути застосованим, як до колекцій, так і до індивідуальних документів. З двох методів зберігання форми документу («Multi-Valent Documents» та «eXtensible Style Sheet Language (XSSL)») другий, що визначає атрибути документу і несе в собі інформацію про те, як він повинен бути оформлений, як і де повинні розташовуватись дані, міг би більше зацікавити архівістів, він дозволив би трансформувати документ у будь-який формат, навіть у той, який ще не з'явився. Тібодо зазначав, що всі дослідження ще знаходились у процесі, проте важливим було те, що вони не потребували винаходу жодної спеціальної для архівів технології (архівні рішення повинні спиратись на нові покоління Інтернет- та інформаційних технологій) і дозволяли комбінувати архівні фонди з бібліотечними, музейними та іншими науковими колекціями. Таким чином, пропозиції американських і канадських архівістів стосовно збереженості електронних документів цілком відповідали стурбованості архівістів усього світу за долю цифрової спадщини людства.

Проблема збереженості електронних документів була предметом розгляду на першій у новому тисячолітті Міжнародній Конференції Круглого Столу Архівів (Рейк'явік, Ісландія, 2001), а 2003 р. ЮНЕСКО прийняла Хартію

про збереження цифрової спадщини, визнавши її як унікальний ресурс людських знань в усіх галузях життєдіяльності людства. Хартія визначала вільний доступ до цифрової спадщини, необхідність захисту від втрат, відбору цифрових матеріалів для збереження, встановлення спільних стандартів і рішень щодо сумісності та спільного використання ресурсів, підкреслювала відповідальність державних, наукових інституцій, виробників та розповсюджувачів цифрових матеріалів за співробітництво з бібліотеками, архівами, музеями та іншими організаціями, діяльність яких спрямована на збереження історичної спадщини [44, с. 1-6]. Для США 2003 р. характерний початком робіт по створенню електронного архіву «Electronic Records Archives, ERA» (Архів електронних документів) [45].

ЮНЕСКО розробила і реалізовує програми: захисту і збереження Всесвітньої документальної спадщини (заснована 1992 р., один із проектів програми – «Пам'ять світу»); «Інформація для всіх» на 2008-2013 рр., яка фокусує увагу на збереженні колективної пам'яті людства, у тому числі й у цифровому вигляді. На Московській конференції 3-5 жовтня 2011 р. представники 37 країн прийняли Декларацію «Збереження цифрової інформації в інформаційному суспільстві: проблеми і перспективи». На XVII Міжнародному Конгресі Архівів у Брісбені (21-23 серпня 2012 р., Австралія) Міжнародна Рада архівів прийняла Всесвітню Декларацію Архівів, яка ще раз підкреслила важливість архівів, у тому числі й цифрових, для забезпечення прав людини. У своєму виступі на церемонії відкриття Брісбенського Конгресу 10-й Архівіст США Девід Феррієро підкреслив важливість збереження цифрових документів, в яких відображається історія нашої епохи. Крістофер Лі (Christopher A. Lee) з університету Північної Кароліни у доповіді «Застосування методів цифрової криміналістичної експертизи в архівах для автентифікації, описування і забезпечення доступу» [46] розвинув тему про застосування методів криміналістичної експертизи для визначення автентичності цифрових документів. Вчений вказав, що старі принципи «походження»

(provenance), «оригінального порядку» (original order – збереження систематизації документального комплексу, яку він мав в установі-документоутворювачі) і «ланцюгу відповідальності – гарантування незмінності документу у процесі зміни його власників або розпорядників» (chain of custody) у галузі електронних документів, «народжених» у цифрових системах («born digital»), мають ширшу трактовку, ніж у сфері документів на традиційних носіях інформації. Так, етимологія терміну «походження» не може визначатись як просто ізольований момент утворення, для цифрового документу важлива вся його життєва історія «life history» (ті, хто вплинув на утворення документу, хто його отримав, розпорядники, які передали його через певний час, контекст (характеристика середовища, в якому існував документ на кожному етапі, аж до специфічних даних про конфігурацію комп'ютерної системи)). Документування його життєвої історії важливе для підтвердження автентичності цифрового документу. Збереження «оригінального порядку» визначає різні форми для навігації і забезпечення доступу до документу. В цифрових системах «оригінальний порядок» тісно пов'язаний із «ланцюгом відповідальності». Ідеальна система обліку повинна забезпечити «бездоганну лінію відповідального зберігання» під час переходу документа з одного середовища зберігання до іншого, переведення з одного формату до іншого за допомогою контролю, документування і обліку усіх трансформацій і змін стану документа протягом усього періоду його існування аж до знищення. Це доведе відповідність документу юридичним вимогам, автентичність, доказову цілісність. Оскільки на практиці «ідеальних систем» не буває, К. Лі рекомендує архівістам проводити розслідування життєвої історії кожного отриманого ними диска чи файлу. У США був реалізований проект «Computer Forensics and Born-Digital Content in Cultural Heritage Collections» (Комп'ютерна криміналістика і народжений цифровим зміст у колекціях культурної спадщини, 2007-2009 рр.) Серед засобів і методів розслідування цей проект вказав на перевірку образу диску (inspection

of the disk image) блокаторами (write blockers), за допомогою яких сектор за сектором зчитуючи диск можна виявити не тільки контекстуальні дані, а й встановити життєву історію документа і відновити втрачену інформацію. Інший проект «BitCurator», який здійснюється Школою інформаційних і бібліотечних наук Університету Північної Кароліни і Інститутом гуманітарних технологій Меріленду, намагається створити систему цифрових криміналістичних засобів для бібліотекарів і архівістів. Оскільки цілеспрямовано криміналістичні засоби для архівів і бібліотек не створюються, учасники проекту спробували пристосувати вже існуючі до потреб інституцій пам'яті. Також вчені намагаються виділити криміналістичні дані для імпортування їх у дескриптивні архівні системи, та модифікувати криміналістичні техніки для більш повного задоволення потреб архівістів. Однією з проблем, яку намагається подолати проект, є регулювання доступу користувачів до таємної або конфіденційної інформації, класичним прикладом таких архівних документів є кримінальні справи, в яких обмежено доступ до певних свідчень. К. Лі наголосив на нагальній потребі опанування архівістами, які працюють з цифровими документами, професійної мови і навиків криміналістів (створення власного словника професійних термінів і запозичення інформації з професійної криміналістичної літератури).

Значну увагу світової архівної спільноти на Конгресі у Брісбені привернула доповідь Деніела Пітті (Daniel Pitti), директора Інституту прогресивних технологій у гуманітарній сфері (Institute For Advanced Technology in The Humanities), який разом з іншим очолює напрям досліджень у галузі EAD та EAC-CPF стандартів. Д. Пітті представив проект «Соціальні мережі і архівний контекст» (The Social Networks and Archival Context Project, SNAC). Вчені здійснюють свої дослідження, інтуїтивно звертаючи увагу на якісь зачіпки: імена, події, факти, назви тощо, що наводять їх на певну думку, а потім і до певних висновків. SNAC є безпрецедентним проектом, що має на меті не тільки допомогти вченим з усього

світу у здійсненні їх досліджень, забезпечивши інтелектуальний доступ до архівів, а й створити ресурс, що дозволить усвідомити соціо-історичний контекст (люди, прізвища, організації тощо), в умовах якого документи були створені. Реалізація проекту дозволить вченим здійснювати їх дослідження швидше і ефективніше. Для створення нової системи історичних досліджень проект використовує нещодавно випущений Товариством американських архівістів стандарт кодованої інформації про людей, корпоративні організації, родини – «Encoded Archival Context-Corporate Bodies, Persons, and Families (EAC-CPF)». Йдеться вже не просто про архівне описування, а про комбінування і інтеграцію різних даних описування документів, різних методів описування, архівних, музейних, бібліотечних баз даних, додавання географічних координат і назв, хронологічних біографій, списків дат, імен, найменувань, подій і представлення цього всього на різних мовах. Такий масштабний відкритий ресурс дозволить вченим працювати у режимі «питання до системи-відповідь», здійснювати порівняння, поглиблений аналіз, розширювати межі своїх пошуків без жодних обмежень. Сприяння проекту надають національні архіви США, Великобританії і Франції, Смітсонівський інститут, Бібліотека Конгресу США та Британська бібліотека, Національна бібліотека Франції, а також OCLC, у розпорядженні якої більше одного мільйона MARC архівних описань каталогу WorldCat (а також Virtual International Authority File та Getty Vocabulary Program) [47].

26-28 вересня 2012 р. у Ванкувері (Канада) представники 110 країн брали участь у конференції ЮНЕСКО і поставили свої підписи під Декларацією «Пам'ять світу в цифрову еру: оцифрування та зберігання», в якій йдеться про право доступу кожної людини до інформації. У цьому контексті та у зв'язку із розглянутою темою автор прийшов до жартівливого висновку: народивши дитину (комп'ютер та Інтернет), американці увесь час відчувають відповідальність за її долю! Комп'ютери й інформаційні технології проникли в усі сфери життя, не уникли цього й архіви. Сьогодні дві основні проблеми

стоять перед архівістами: як зберегти документи, створені комп'ютерами і як зробити доступними їх та інші документи, до того народжені на інших носіях інформації. Усе інше є похідним від цих двох глобальних проблем: питання законодавства у галузі електронних документів, створення стандартів, надійності цифрових носіїв інформації, методів описування, оцифровування тощо. Електронний документ, що народився як машиночитана перфокарта, сьогодні став дорослим – цифровим. То ж наш дорослий електронний документ, міцно укорінившись у сучасному суспільстві, потребує значної уваги. Він утримує в собі людську пам'ять, тому ми не можемо ігнорувати його проблеми, щоб пам'ятати і згадувати ми потребуємо його збереження, при чому у такому вигляді, щоб ми могли довіряти йому (автентичність), доступу до нього (створення системи єдиних міжнародних стандартів), його дослідження (створення світових банків даних, пошукових інформаційних систем, проект SNAC). Ми переводимо наші паперові носії інформації у цифрові копії, таким чином збільшуючи можливості доступу до архівів і наших досліджень. Сьогодні немає жодної країни, перед якою не стояла б проблема збереження пам'яті, у тому числі й цифрової, і її удоступнення. Американці першими постали перед цими проблемами, бо першими почали впроваджу-

вати у себе комп'ютери і інформаційні технології. Еволюція їх думки, експериментів, проектів, з якими вони виходили на світову арену, відображає еволюцію світової думки у цій сфері. Методи боротьби з амнезією постійно ускладнювались: від того чи варто взагалі зберігати машиночитані документи – до створення електронних архівів, від використання комп'ютера для створення довідника по окремому архіву – до глобальних банків даних інформації і всесвітніх пошукових мереж. Цей шлях пройдений людством за півстоліття. Про те наскільки правильними були ідеї, методи американських вчених, що за ці п'ятдесят років завжди були у перших рядах борців, (наприклад застосування бібліотечних методів описування до архівних документів і стандарт MARC), наскільки вони відповідали канонам архівної науки (американців часто критикують за зайву практичність) можна сперечатись, але очевидним є той факт, що їх ідеї і методи живуть і працюють, їх досвід реальний, їх проекти вийшли за межі США, залучили до співпраці десятки і сотні країн, стали міждисциплінарними (об'єднання архівів, музеїв, бібліотек, проект InterPARES, застосування криміналістичних методів тощо). Отже, їх не можна відкидати, вони потребують вивчення, аналізу, впровадження кращих результатів у практику роботи вітчизняних архівів і інституцій пам'яті.

¹ Проблематика машиночитаних документів уперше розглядалась у ході V Міжнародного Конгресу Архівів (Брюсель, Бельгія, 1-5 вересня 1964 р.). Під «новими архівами» в останній чверті XX ст. розуміли кінофотофоноархіви, архіви науково-технічних та машиночитаних документів. Термін «нові архіви» був використаний у ході роботи XI Міжнародного Конгресу Архівів (Париж, Франція, 22-26 серпня 1988 р.) З доповіддю «Забезпечення схоронності «нових архівів»» на Конгресі у Парижі виступив начальник Головархіву СРСР, доктор історичних наук, професор Ф. М. Ваганов, який проаналізував стан організації зберігання і комплектування кінофотофоно-, науково-технічними та машиночитаними документами архівів ряду країн, у тому числі й США, зазначивши, що у США машиночитані документи почали концентруватись в архівах наприкінці 1960-х рр., а до 1988 р. при Національному архіві США вже був створений спеціальний відділ для зберігання цього виду документації / Ваганов Ф. М. Забезпечення схоронності «нових архівів» // Архіви України. Науково-інформаційний бюлетень ГАУ при Раді Міністрів Української РСР. – К., 1988. – № 6(212): листопад-грудень. – С. 18-30.

Оскільки машиночитані документи є першими у ряді електронних документів, автор статті розповсюдив термін «нові архіви» на увесь спектр документів, що створюються в комп'ютерних системах.

² Національний центр документації у Вашингтоні (Washington National Records Center, WNRC) – заснований 1968 р. Найбільший центр серед федеральних центрів документації системи Національного архіву США та Адміністрації документації: зберігає понад 4 мільйони кубічних футів документів, кожного року приймає 250 000 кубічних футів документів, знищує 100 000 кубічних футів документів, виконує понад 500 000

запитів. WNRC включає 20 сховищ, три з яких розраховані на зберігання секретних документів // Washington National Records Center. Suitland, MD. Рекламний проспект. Режим доступу: <http://www.archives.gov/dc-metro/suitland/brochure.pdf>.

³ Йдеться про перфокарти, або як ці документи називались у США «punch card records». У США створювались і читались за допомогою табуляційних машин Германа Холлерита (виробник – компанія ІВМ, ще одним відомим виробником у США була компанія Powers). Перфокарти у США використовувались для обробки результатів переписів населення з 1890 р. Вони були основним носієм інформації у комп'ютерах 20-50 рр. ХХ ст. (у комп'ютерах UNIVAC-I програмування здійснювалось на Фортрані, а інформацію зберігали на перфокартах), у подальшому перфокарти були замінені гнучкими магнітними дисками великого розміру. Документи на перфокартах на теренах Російської імперії створювались табуляційними машинами Холлерита з 1896 р. в установах статистики, проте на зберігання до архівів не надходили // Колесников Е. А. Онтология бумажных носителей данных. – Режим доступу: <http://eakolesnikov.narod.ru/PunchedCards.pdf>. У США Законом від 5 серпня 1939 р. «An Act to provide for the disposition of certain records of the United States Government» (Розділ 2) перфокарти віднесено до основних видів документів, що підлягали передачі на постійне зберігання до Національного архіву США // NARA and Federal Records: Laws and Authorities and Their Implementation. A Report of the Task Force on NARA Responsibilities for Federal Records and Related Documentation. – Washington, DC: National Archives and Records Administration, 1988. – Текст Закону наведено у додатку с. 2-1.

Державні архіви СРСР приймали на зберігання документи на магнітних стрічках, які створювались у результаті функціонування автоматизованих систем управління (АСУ), у обчислювальних центрах системи науково-технічної інформації (АСНТІ) всесоюзного, галузевого і республіканського рівнів, в системах автоматизованого проектування (САПР), у гідрометеорології, академічних, науково-дослідницьких, проектно-конструкторських інститутах. Положенням про Державний архівний фонд СРСР 1980 р. документи, що читаються машинами, були внесені до Державного архівного фонду СРСР. Вивченням проблеми машиночитаних документів у СРСР займалися ВНДІДАС, НДЦТД СРСР і ЦДАНГ СРСР. Були видані відповідні нормативні документи щодо експертизи цінності і забезпечення збереженості цих документів / Танонин В. А., Цаплин В. В. О задачах, методах и концепции описания машиночитаемых документов, подлежащих передаче в государственные архивы // Советские архивы. Научно-теоретический и научно-практический журнал. – М.: ГАУ при СовМине СССР, 1986. – № 1. – С. 10-14. У цьому контексті вивчався досвід американських колег, представлений у матеріалах Міжнародного семінару з автоматизованої обробки даних (Лондон, 1975) / Rosenkrants G. J. Machine – readable archives: United States experience 1968-1974 // Proceedings of an International Seminar on Automatic Data Processing in Archives. – London, 1975. – P. 136-153.

Значну увагу проблемі машиночитаних документів приділив у своїх працях видатний радянський/російський вчений К. Б. Гельман-Виноградов, який 1985 р. захистив докторську дисертацію на тему «Машиночитані документи періоду розвинутого соціалістичного суспільства». К. Б. Гельман-Виноградов вважається фундатором нового наукового напрямку в архівознавстві: архівознавство машиночитаних документів, під його керівництвом виникла наукова школа, представники якої вивчали цей новий вид документів. Серед праць шанованого вченого: Гельман-Виноградов К. Б. Машиночитаемые документы в СССР / МГИАИ. – М., 1980. – Вып. 1: Области применения. Классификация. – 85 с.; Гельман-Виноградов К. Б. Машиночитаемые документы в СССР / МГИАИ. – М., 1982. – Вып. 2: Проблемы использования в исторических исследованиях. – 96 с.; Гельман-Виноградов К. Б. Роль и место машиночитаемой документации в создании исторической базы по истории развитого социалистического общества // Материалы Всесоюзной науч.-практ. конф. «Актуальные вопросы совершенствования архивного дела в условиях развитого социалистического общества» / ВНИИДАД. – М., 1985. – Вып. 3. – С. 17-20; Гельман-Виноградов К. Б., Даниленко И. И., Танонин В. А. Машиночитаемые документы: Теория и практика архивного дела: Учеб. пособие / Под ред. В. В. Чернова ; МГИАИ. – М., 1986. – 77 с. та ін.

Джерела та література

1. Устинов В. А. Хранение информации на оптических дисках (США). Реферативное сообщение по зарубежным источникам // Обеспечение сохранности документов. Экспресс-информация. – М.: ВНИИДАД, 1985. – № 1(33). – С. 6-9; Архивное хранение информации на лазерных дисках (США). Реферативное сообщение по зарубежным источникам Тихонова С. А., Устинов В. А. // Обеспечение сохранности документов. Экспресс-информация. – М.: ВНИИДАД, 1990. – № 2(57). – С. 2-11; Михайлов О. А. Электронные документы в архивах. Проблемы приема. Обеспечение сохранности и использование: Аналитический обзор зарубежного и отечественного опыта / Федеральная арх. служба России. – 2-е изд., доп. – М., 2000. – 325 с.; Кукарина Ю. М. Электронный документ и электронная цифровая подпись в законодательстве США // Делопроизводство. – М., 2002. – № 2, апрель-июнь. – С. 30-33; Сібіль Клер. Міжнародні дескриптивні стандарти ISAD(G) та ISAAR(CPF) у формуванні загального

інформаційного простору // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2004. – Т. 13. – С. 88-103; Єремєєв С. Американський дескриптивний стандарт EAD: історія, структура, термінологія, можливості використання // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2004. – Т. 13. – С. 104-111; Антоненко І. Є. Керування документацією за кордоном: історія, законодавство, теоретичні основи та технології : автореф. дис... канд. іст. наук : 07.00.10 / Антоненко Ірина Євгенівна ; Держкомархів України, УНДІАСД. – К., 2005. – 20 с.; Кукарина Ю. М. Электронный документ и электронная подпись в законодательных актах США (на примере законов штатов ЮТА, Калифорния, Нью-Мексико и Вашингтон) // Секретарское дело. – М., 2005. – № 3(55). – С. 44-48; Кукарина Ю. М. Электронный документ и электронная подпись в законодательных актах США (на примере законов штатов Флорида, Миссисипи, Джорджия, Миннесота, Индиана, Техас и Орегон) // Секретарское дело. Ежемесячный профессиональный журнал. – М., 2005. – № 4(56). – С. 53-57; Кукарина Ю. М. Электронный документ и электронная подпись в законодательных актах США (на примере законов штатов Небраска, Висконсин, Миссури, Нью-Йорк и федеральных законов) // Секретарское дело. Ежемесячный профессиональный журнал. – М., 2005, № 7(59). – С. 52-56; Рысков О. И. Основные направления деятельности Национального архива США (NARA) в области управления электронными документами федеральных учреждений // Секретарское дело. Ежемесячный профессиональный журнал. – М., 2004. – № 2(43). – С. 51-53; Рысков О. И. Передача архивных документов на постоянное хранение: опыт США // Секретарское дело. Ежемесячный профессиональный журнал. – М., 2005. – № 4(56). – С. 77-80.

- Публікації, що висвітлюють досвід архівістів США на сторінках канадського журналу «Archivaria»:
- Kula Sam. Optical Memories: Archival Storage System of the Future, or More Pie in the Sky? // Archivaria. – 1977, Summer. – № 4. – P. 43-48; Kesner M. Richard, Hurst Don. Microcomputer Applications in Archives: A Study in Progress // Archivaria. – 1981, Summer. – № 12. – P. 3-19; Kesner M. Richard. Automated Information Management: Is There a Role for the Archivist in the Office of the Future? // Archivaria. – 1984-1985, Winter. – № 19. – P. 162-172; Mallinson C. John. Preserving Machine-Readable Archival Records for the Millenia // Archivaria. – 1986, Summer. – № 22. – P. 147-152; Gavrel Sue. Preserving Machine-Readable Archival Records: A Reply to John Mallinson // Archivaria. – 1986, Summer. – № 22. – P. 153-155; Wallace David A. Metadata and the Archival Management of Electronic Records: A Review // Archivaria. – 1993, Autumn. – № 36. – P. 87-110; Pederson Ann. Unlocking Hidden Treasures Through Description: Comments on Archival Voyages of Discovery // Archivaria. – 1994, Spring. – № 37. – P. 47-63; Wallace David A. Managing the Present: Metadata as Archival Description // Archivaria. – 1995, Spring. – № 39. – P. 11-21; Dryden Jean E. Archival Description of Electronic Records: An Examination of Current Practices // Archivaria. – 1995, Fall. – № 40. – P. 99-108; Thibodeau Sharon. Archival Context as Archival Authority Record: The ISAAR (CPF) // Archivaria. – 1995, Fall. – № 40. – P. 75-85; Hutchinson Tim. Strategies for Searching Online Finding Aids: A Retrieval Experiment // Archivaria. – 1997, Fall. – № 44. – P. 72-101; Weinberg David, Giguere Mark, Miller David S., O'Leary Celia. The Philadelphia Electronic Records Project: Some Clarifications // Archivaria. – 1998, Spring. – № 45. – P. 1-3; Bearman David. Moments of Risk: Identifying Threats to Electronic Records // Archivaria. – 2006, Fall. – № 62. – P. 15-46; Galloway Patricia. Educating for Digital Archiving through Studio Pedagogy, Sequential Case Studies, and Reflective Practice // Archivaria. – 2011, Fall. – № 72. – P. 170-196; Zhang Jane. Original Order in Digital Archives // Archivaria. – 2012, Fall. – № 74. – P. 167-193.
2. Warner Robert M. International Archival Adventures: A Reminiscence // American Archivist. – 1992, Spring. – Vol. 55, № 2. – P. 356-368.
 3. Rieger Morris. The VIIth International Archives Congress, Moscow, 1972: A Report // American Archivist. – 1973, October. – Vol. 36, № 4. – P. 491-512.
 4. Rhoads James B. The Historian and the New Technology // American Archivist. – 1969, July. – Vol. 32, № 3. – P. 209-213.
 5. Рекомендації VII Міжнародного Конгресу Архівів // Архіви України. – К. : Архівне управління при Раді Міністрів УРСР, 1973. – № 1(117). – С. 11-15.
 6. McReynolds Michael R. Archival Revolution or Evolution: The 8th International Congress on Archives // American Archivist. – 1978, January. – Vol. 41, № 1. – P. 17-20.
 7. Детальніше: Левченко Л. Л. Деякі аспекти науково-технічного опрацювання та комплектування архівних інституцій США документами сучасної епохи // Архіви України. – К., 2012. – № 3. – С. 112-131.
 8. VIII Міжнародний конгрес архівів // Архіви України. – К. : Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР, 1977. – № 2 (142). – С. 16-25.
 9. Макаренко З. Н. Закон о сокращении объема работы с документами // Документоведение. Документационное обеспечение управления. – М. : ВНИИДАД, 1982. – № 1 (9). – С. 8.
 10. Evans Frank B. Promoting Archives and Research: A Study in International Cooperation // American Archivist. – 1987, Winter. – Vol. 50, № 1. – P. 48-65.
 11. Кабочкина Т. С. Федеральные центры документации США. История, современный опыт. // Отечественные архивы. Научно-теоретический и научно-практический журнал. – М., 1992. – № 6. – С. 92-100.
 12. Мітюков О. Г. IX Міжнародний конгрес архівів // Архіви України. – К., 1980. – № 6(164). – С. 3-12.

13. Lawson Murray G. The Machine Age in Historical Research // *American Archivist*. – 1948, April. – Vol. 11, № 2. – P. 141-149; Fishbein Meyer H. Appraising Information in Machine Language Form // *American Archivist*. – 1972, January. – Vol. 35, № 1. – P. 35-43; Dollar Charles M. Appraising Machine-Readable Records // *American Archivist*. – 1978, October. – Vol. 41, № 4. – P. 423-430; Dollar Charles M., Geda Carolyn L. Archivists, Archives, and Computers: A Starting Point // *American Archivist*. – 1979, April. – Vol. 42, № 2. – P. 149-151; Fishbein Meyer H. Reflections on Appraising Statistical Records // *American Archivist*. – 1987, Spring. – Vol. 50, № 2. – P. 226-234; Cunliffe William, Miller Michael. Writing a General Records Schedule for Electronic Records // *American Archivist*. – 1989, Summer. – Vol. 52, № 3. – P. 350-356; O'Neill Adams Margaret. Punch Card Records: Precursors of Electronic Records // *American Archivist*. – 1995, Spring. – Vol. 58, № 2. – P. 182-201.
14. Dollar Charles M. Appraising Machine-Readable Records // *American Archivist*. – 1978, October. – Vol. 41, № 4. – P. 423-430.
15. Советские архивисты в США // Советские архивы. Научно-теоретический и научно-практический журнал. – М. : ГАУ при СовМине СССР, 1987. – № 3. – 91-92.
16. Архивисты из США в СССР // Советские архивы. Научно-теоретический и научно-практический журнал. – М. : ГАУ при СовМине СССР, 1988. – № 1. – С. 104-105.
17. Наукові конференції, наради, семінари // Архіви України. – К. : Головне архівне управління при Раді Міністрів УРСР, 1990. – № 4(222). – С. 51.
18. Bartlett Nancy. Eleventh Congress of the International Council on Archives: An American Perspective // *American Archivist*. – 1989, Spring. – Vol. 52, № 2. – P. 238-248.
19. Мітюков О. Г. XI Міжнародний конгрес архівів у Парижі // Архіви України. Науково-інформаційний бюлетень Головного архівного управління при Раді Міністрів Української РСР. – К., 1988. – № 6(212). – С. 5-16.
20. Тарасов В. П. XII Международный конгресс архивов // Отечественные архивы. Научно-теоретический и научно-практический журнал. – М., 1993. – № 1. – С. 116-117.
21. Матяш І. Б. Архівознавство: методологічні засади та історія розвитку. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2012. – 515 с.
22. Stibbe Hugo L.P. A contribution to the ICA/EASTICA Workshop on Archives Description Standards, Hong Kong : 18-24 February, 1997 // Режим доступу: http://www.eastica.org/EAArchive/EAA03/EAA03_HugoLPStibbe.htm.
23. Statement of Principles Regarding Archival Description // *Archivaria*. The Journal of the Association of Canadian Archivists. – 1992, Summer. – № 34 – P. 8-16.
24. ISAD(G): General International Standard Archival Description // *Archivaria*. The Journal of the Association of Canadian Archivists. – 1992, Summer. – № 34 – P. 17-32.
25. Папакін Г. В. Загальний Міжнародний стандарт архівного описування ISAD(G) та перспективи його впровадження в Україні (на прикладі фамільного фонду Скоропадських ЦДІАК) // Архіви України. Науково-практ. журнал. – К., 2001. – № 4-5(247). – С. 3-24.
26. МСА: Стратегический курс на 2008-2018 гг. Куала Лумпур, 25-26 июля 2008 г. Перевод с английского // Режим доступу: <http://www.ica.org/download.php?id=89>.
27. Дубровіна Л. А. Рівні організації та опису інформації для Національної архівної інформаційної системи України: до питання дескриптивних методик // Актуальні проблеми розвитку архівної справи в Україні : Доповіді та повідомлення наукової конференції 15-16 березня 1995 р. – К., 1996. – С. 43-48; Селівєрстова К. Т. До проблеми впровадження у практику ISAD (G) 1994 і адаптації українських методик архівного описування до світових інформаційних систем. Загальний міжнародний стандарт архівного описування // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 1997. – Т. 2. – С. 123-143; Папакін Г. В. Загальний Міжнародний стандарт архівного описування ISAD(G) та перспективи його впровадження в Україні (на прикладі фамільного фонду Скоропадських ЦДІАК) // Архіви України. Науково-практичний журнал. – К., 2001. – № 4-5(247). – С. 3-24.
28. Bearman David. Archives and Manuscript Control with Bibliographic Utilities: Challenges and Opportunities // *American Archivist*. – 1989, Winter. – Vol. 52, № 1. – P. 26-39; Weber Lisa B. Archival Description Standards: Concepts, Principles, and Methodologies // *American Archivist*. – 1989, Fall. – Vol. 52, № 4. – P. 504-513; Szary Richard. Archival Description Standards: Scope and Criteria // *American Archivist*. – 1989, Fall. – Vol. 52, № 4. – P. 520-526; Thibodeau Sharon Gibbs. External Technical Standards for Data Contents and Data Values: Prospects for Adoption by the Archival Community // *American Archivist*. – 1990, Winter. – Vol. 53, № 1. – P. 94-98; Stout Leon J. Doing it by the Numbers: Standard Statistics for Describing Archives // *American Archivist*. – 1990, Winter. – Vol. 53, № 1. – P. 68-75; Matters Marion. Reconciling Sibling Rivalry in the AACR 2 «Family»: The Potential for Agreement on Rules for Archival Description of All Types of Materials // *American Archivist*. – 1990, Winter. – Vol. 53, № 1. – P. 76-93; Weber Lisa B. The «Other» USMARC Formats: Authorities and Holdings. Do We Care to be Partners in this Dance, too? // *American Archivist*. – 1990, Winter. – Vol. 53, № 1. – P. 44-51; Cook Michael. The British Move Toward Standards Of Archival Description: The MAD Standard // *American Archivist*. – 1990, Winter. – Vol. 53, № 1. – P. 130-138; Walch Victoria Irons. The Role of Standards in the Archival Management of Electronic Records // *American Archivist*. – 1990, Winter. – Vol. 53, № 1. – P. 30-43;

- Bearman David. Documenting Documentation // *Archivaria. The Journal of the Association of Canadian Archivists.* – 1992, Summer. – № 34. – P. 33-49; Cook Michael. Description Standards: The Struggle Towards the Light // *Archivaria. The Journal of the Association of Canadian Archivists.* – 1992, Summer. – № 34. – P. 50-57; Stibbe Hugo Leendert Philip. Implementing the Concept of Fonds: Primary Access Point, Multilevel Description and Authority Control // *Archivaria. The Journal of the Association of Canadian Archivists.* – 1992, Summer. – № 34. – P. 109-137; Haworth Kent M. The Development of Descriptive Standards in Canada: A Progress Report // *Archivaria. The Journal of the Association of Canadian Archivists.* – 1992, Summer. – № 34. – P. 75-90.
29. Bearman David. Documenting Documentation // *Archivaria. The Journal of the Association of Canadian Archivists.* – 1992, Summer. – № 34 – P. 33-49.
 30. Cook Michael. Description Standards: The Struggle Towards the Light // *Archivaria. The Journal of the Association of Canadian Archivists.* – 1992, Summer. – № 34. – P. 50-57.
 31. Матеріали Робочої групи по стандартах архівного описування (Working Group on Standards for Archival Description (WGSAD)) опубліковані у журналі «*American Archivist*» (1989, Fall, Vol. 52, № 4) включають: Introduction – P. 432-435; Report of the Working Group on Standards for Archival Description – P. 440-461; Recommendations of the Working Group on Standards for Archival Description – P. 462-477; Checklist of Standards for Archival Description – P. 478-492; List of Manuals Providing Guidance or Instruction on the Description of Archives and Manuscripts – P. 494-496; Select Bibliography on Standards for Archival Description. – P. 498-502; Abstracts of Background Papers Prepared for the Second Meeting – P. 528-532; Members of the Working Group on Standards for Archival Description – P. 534-537.
 32. Walch Victoria Irons, Matters Marion. Standards for Archival Description: A Handbook: Information Systems, Data Exchange, Cataloging, Finding AIDS, Authority Control, Editing And Publis – The Society of American Archivists, 1994. – 320 p.
 33. Левченко Л. Л. Архівні стандарти США: історія, структура, процедури прийняття і впровадження // *Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць.* – К. : ВІР УАН, 2012. – Випуск 63 (№ 8). – С. 218-224.
 34. На конференції були представлені такі доповіді: MacNeil Heather. Dismantling the Tower of Babel: Developing a Common Language Through Descriptive Standards // *Archivaria. The Journal of the Association of Canadian Archivists.* – 1993, Spring. – № 35. – P. 5-6; Hensen Steven L. The First Shall Be First: APPM and its Impact on American Archival Description // *Archivaria. The Journal of the Association of Canadian Archivists.* – 1993, Spring. – № 35. – P. 64-70; Duranti Luciana. Origin and Development of the Concept of Archival Description // *Archivaria. The Journal of the Association of Canadian Archivists.* – 1993, Spring. – № 35. – P. 47-54; Hives Christopher L., Taylor Blair. Using Descriptive Standards as a Basis for Cooperation: The British Columbia Archival Union List Project // *Archivaria. The Journal of the Association of Canadian Archivists.* – 1993, Spring. – № 35. – P. 71-85; Isaac Glen, Reimer Derek. Right from the Start: Developing Predescriptive Standards at the British Columbia Archives and Records Service // *Archivaria. The Journal of the Association of Canadian Archivists.* – 1993, Spring. – № 35. – P. 86-98; Cook Michael. MAD2: Reassessing the Experience // *Archivaria. The Journal of the Association of Canadian Archivists.* – 1993, Spring. – № 35. – P. 15-23.
 35. Банасюкевич В. Д. XIII Международный конгресс архивов (Краткий обзор докладов и выступлений) // *Отечественные архивы. Научно-практический журнал.* – М., 1997. – № 2. – С. 84-90.
 36. Bearman David. Virtual Archives. ICA Meeting, September 1996, Beijing // Режим доступу: <http://web.archive.org/web/20001022231601/www.sis.pitt.edu/~nhprc/prog6.html>.
 37. Design Criteria Standards for Electronic Records Management Software Applications. DoD 5015.2-STD. Department of Defense // Режим доступу: http://www.interpares.org/display_file.cfm?doc=DoD_50152.pdf.
 38. Design Criteria Standards for Electronic Records Management Software Applications. DoD 5015.2-STD. Department of Defense // Режим доступу: http://www.interpares.org/display_file.cfm?doc=DoD_50152.pdf.
 39. The Long-term Preservation of Authentic Electronic Records: Findings of the InterPARES Project // Режим доступу: <http://www.interpares.org/book/index.cfm>.
 40. International Research on Permanent Authentic Records in Electronic Systems (InterPARES) 2: Experiential, Interactive and Dynamic Records // Режим доступу: <http://www.interpares.org/ip2/book.cfm>.
 41. The International Research on Permanent Authentic Records in Electronic Systems (InterPARES) 3 Project // Режим доступу: http://www.interpares.org/ip3/ip3_index.cfm.
 42. Duranti Luciana. The Impact of Technological Change on Archival Theory. XIV Congreso Internacional de Archivos, 21-26 September 2000. Seville, Spain // Режим доступу: www.interpares.org/display_file.cfm?doc=ip1_dissemination_cp_duranti_cia_2000.pdf.
 43. Thibodeau Kenneth. Preservation and Migration of Electronic Records: The State of the Issue,» 14th International Congress on Archives, 22-28 September 2000. Seville, Spain // Режим доступу: www.interpares.org/display_file.cfm?doc=ip1_dissemination_cp_thibodeau_ica_2000.pdf.
 44. Хартия о сохранении цифрового наследия. Принята на 32-й Генеральной конференции ЮНЕСКО. Париж, Франция, октябрь 2003 // Режим доступу: http://www.ifapcom.ru/files/Documents/digital_heritage_preserv.pdf.
 45. Carlin John W. The ERA: An Archives of the Future and for the Future // *Prologue.* – 2004, Spring. – Vol. 36, № 1. – P. 4-5.

46. Lee Christopher A. Archival Application of Digital Forensics Methods for Authenticity, Description and Access Provision // Режим доступу: <http://www.ica2012.com/files/data/Full%20papers%20upload/ica12Final00290.pdf>
47. The Social Networks and Archival Context Project (SNAC) // Режим доступу: <http://socialarchive.iath.virginia.edu/proposal.html>. Доповідь Деніела Пітті автором статті записано на диктофон під час її проголошення на XVII Міжнародному Конгресі Архівів (Брісбен, Австралія, серпень 2012 р.)
48. Duranti Luciana. From Digital Diplomatics to Digital Records Forensics // Archivaria. – 2009, Fall. – № 68. – Р. 39-66.

Рецензенти: Багмет М. О., д.і.н., проф.
Сінкевич Є. Г., д.і.н., проф.

© Левченко Л. Л., 2013

Дата надходження статті до редколегії 16.01.2013 р.